

Rozbor básní v didaktickém testu z ČJL (MZ)

Básně jsou pro žáky s OMJ pro pochopení smyslu i přenesených významů velice náročné, zadání didaktického testu porozumění ještě více ztěžuje. **Rozbor básně** se však v didaktickém testu z ČJL vyskytuje **vždy** (je možné za ní získat většinou minimálně 4 body)! Již během výuky literatury v nižších ročnících SŠ je tedy dobré **cvičit** rozbor básní tak, jak se používá při testování u maturitní zkoušky – didaktického testu (DT).

V tomto materiálu najdete:

1. přehled otázek, které se v DT objevovaly u rozborů básní a neměly by tudíž chybět při nácviku rozborů básní během studia
2. nově vytvořený příklad rozboru - úryvek a otázky z DT (konkrétní potřeba/požadavek do praxe vytvořit úryvek pro výuku české moderny)
3. tipy na postupy, jak si s otázkami k rozboru poradit
4. baterie/nabídka otázek které se v DT objevují ve vztahu k rozboru básní (k vybranému úryvku stačí upravit odpovědi podle potřeby, formulace-jazyk DT je k dispozici v baterii)

Použité zdroje:

- Analýza otázek DT na základě zadání z let 2016-2019 (jarní i podzimní termíny), katalogu požadavků platný od šk. roku 2017/2018 (vše viz <https://maturita.cermat.cz/>) a publikace MATURITA 2018 z českého jazyka a literatury (Didaktis).
- BŘEZINA, Otokar. Tajemné dálky [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011 [cit. 2019-10-25]. Dostupné z WWW: <http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/59/20/94/tajemne_dalky.pdf>.

Jaké otázky se v DT objevují u básní?

a) Vyhledávání konkrétních příkladů TROPŮ a FIGUR (téměř vždy)

Např. Ve kterém z následujících úseků tučně vyznačených v TEXTU 1 se vyskytuje apostrofa? Někdy je pod básní uvedeno vysvětlení tropu/figury, kterou pak maturanti mají najít v básni („TEXT 2“).

Podle katalogu požadavků se můžou u MZ z ČJL objevit tyto: *alegorie, aliterace, anafora, apostrofa, dysfemismus, elipsa, epifora, epizeuxis, eufemismus, gradace, hyperbola, inverze, metafora, metonymie, oxymóron, personifikace, přirovnání, řečnická otázka, symbol, synekdocha*

b) Literárně historický kontext autora básně (téměř vždy)

Např. Básně ze Zahradníčkovy sbírky Čtyři léta vznikaly v letech 1956 až 1960. Který z následujících autorů napsal v té době alespoň jedno literární dílo?

Např. Která z následujících možností vystihuje TEXT 1?

*Text zachycuje atmosféru zahájení Pražského povstání v roce 1945.
Text zachycuje události v roce 1918, které předcházely vzniku Československa.*

c) Motivy objevující se v básni (velice často)

Např. Která z následujících možností nejlépe vystihuje dominantní motiv úseku tučně vyznačeného ve výchozím textu?

d) Rýmové schéma a jeho pojmenování (velice často)

Např. Které z následujících tvrzení odpovídá první části TEXTU 1?

*Pouze v jednom čtyřverší se vyskytuje rým střídavý.
V každém z obou čtyřverší se vyskytuje rým střídavý.*

e) Literární druh-forma-žánr (často)

Např. Která z následujících možností vystihuje TEXT 1?

*Lyrický text psaný prózou Epický text psaný prózou
Lyrický text psaný ve verších Epický text psaný ve verších*

f) Gramatika – synonyma a slovní druhy (často)

Např. Najděte ve výchozím textu synonymum slova nenápadný a napište ho.

Vypište z výchozího textu přídavné jméno, které je v textu užito ve významu nemající dost síly bránit se.

Ke kterým slovům odkazují ve výchozím textu zájmena JEŽ?

g) Obsahové porozumění básni (nepříliš často)

Např. Která z následujících možností jednoznačně odpovídá TEXTU 1?

*Smrt je v textu pojímána jako jistota.
Hřích je v textu pojímán jako přednost.
Vina je v textu pojímána jako cosi okázalého.*

h) Doplnění verše/dvojice slov (zřídka)

Např. Ve které z následujících možností jsou v odpovídajícím pořadí uvedeny oba verše, jež patří na vynechaná místa (*****) v poslední sloce výchozího textu? (DT Podzim 2018)

Výše uvedené otázky se objevují v různých formách: výběr z nabídky odpovědí, ne/pravdivé výroky, nejlépe odpovídající výchozímu textu, vypište z textu...

Příklad otázek pro vybraný úryvek:

TEXT 1

<p>(1) Šla žitím matka má jak kajícnice smutná; den její neměl vůně, barev, květů, jasu: Plod žití suchý jen, jenž jako popel chutná, bez osvěžení trhala ze stromu času.</p> <p>(2) Prach ostrý chudoby jí v tváři krásu šlehal a řezal do očí a v slzách zánět hasil, jak samum v závějích se v její cesty sléhal a ve svých vlnách umdlené jí sklenul azyl.</p> <p>(3) Pod tíží tmavých let svou nakláněla šíji, žeh práce žíravý jí z nervů svěžest leptal, smrt svoji líbala, a v těžké agónii ret její s úsměvem jen slova díky šeptal.</p> <p>(4) Ó matko má, dnes v světlo proměněná, ty šípe zlatý, vystřelený do ohniska Tajemství věčně planoucích! Zvuk tvého jména na našich vlnách dochvěl se, však vím, jsi blízka!</p>	<p>(5) Tvé mrtvé krve vychladlé jsem bledým květem, jenž vláhou zraků tvých se rozpučel a vzrůstal: chuť trpkou života svým vlíbalas mi retem a tvojím dědictvím mi v duši smutek zůstal.</p> <p>(6) A půlnoc zelená když svítí nočním tiším, ty z hrobu povstáváš a se mnou lože sdílíš; v svém dechu známý rytmus tvého dechu slyším a vinou mého hlasu oživená kvílíš.</p> <p>(7) <u>V mých žilách zahřívá se teplo tvého těla,</u> <u>tvých zraků tmavý lesk se do mých očí přelil,</u> žeh víry mystický, jímž duše tvá se chvěla, v mé duši v oheň žíhavý a krvavý se vtělil.</p> <p>(8) A jako tvoje kdys, i moje cesta smutná: bez vůně den je můj, bez barev, květů, jasu; plod žití suchý jen, jenž jako popel chutná, tvým stínem ovíván ze stromu trhám času.</p> <p style="text-align: right;">Otokar Březina – Moje matka (sbírka Tajemné dálky)</p>
--	---

TEXT 2

Apostrofa – oslovení věcí, abstraktních skutečností či nepřítomných osob

1. Ve kterém z následujících úseků tučně vyznačených v TEXTU 1 se vyskytuje apostrofa?

- a) šla žitím matka má jak kajícnice smutná
- b) ty šípe zlatý
- c) i moje cesta smutná
- d) tvé mrtvé krve vychladlé jsem bledým květem

2. Které z následujících tvrzení o TEXTU 1 je pravdivé?

- a) Přirovnání se vyskytuje jak v první, tak v šesté části textu.
- b) Přirovnání se nevyskytuje ani v první, ani v šesté části textu.
- c) Přirovnání se vyskytuje v první části textu, v šesté části se nevyskytuje.
- d) Přirovnání se vyskytuje v šesté části textu, v první části se nevyskytuje.

3. Rozhodněte o každém z následujících tvrzení, zda odpovídá TEXTU 1 (A), či nikoli (N):

	A	N
3.1 V první sloce se vyskytuje metafora.	☐	☐
3.2 V páté sloce se uplatňuje personifikace.	☐	☐
3.3 V sedmé sloce se vyskytuje oxymóron.	☐	☐
3.4 Třetí a čtvrtá sloka jsou psány volným veršem.	☐	☐

4. Které z následujících tvrzení je pravdivé?

- a) TEXT 1 je ukázkou dadaistické poezie
- b) TEXT 1 je ukázkou impresionistické poezie
- c) V TEXTU 1 převažují znaky poetismu
- d) V TEXTU 1 převažují znaky symbolismu

5. Autorem výchozího textu je Otokar Březina. Rozhodněte o každém z následujících tvrzení, zda je pravdivé (A), či nikoli (N):

	A	N
5.1 Otokar Březina bývá zařazován k tzv. generaci buřičů.	☐	☐
5.2 Otokar Březina tvořil ve stejné době jako Antonín Sova.	☐	☐
5.3 Básně O. Březiny jsou charakteristické svou hravostí a radostí ze života.	☐	☐
5.4 Otokar Březina byl představitelem České moderny.	☐	☐

6 Které z následujících tvrzení nejlépe odpovídá TEXTU 1?

- a) Lyrický subjekt vzpomíná na zemřelou matku a cítí se bez ní osaměle.
- b) Lyrický subjekt vypráví příběh ze života matky.
- c) Lyrický subjekt oslavuje smrt a posmrtný život.
- d) Lyrický subjekt se setkává se svojí matkou a obviňuje ji za svůj špatný život.

7 Která z následujících možností nejlépe vystihuje dominantní motiv úseku podtrženého v TEXTU 1?

- a) Obdiv k matčiny vlastnostem
- b) Očekávání vzniku nového života
- c) Pohrdání osobou matky a jejími vlastnostmi
- d) Ztotožnění a pokrevní pouto s mrtvou matkou

8 Které z následujících tvrzení o TEXTU 1 je pravdivé?

- a) Vyskytuje se zde motiv oslavy a radosti.
- b) Vyskytuje se zde motiv sebelásky.
- c) Vyskytuje se zde motiv smutku a osamělosti.
- d) Vyskytuje se zde motiv předstírané lítosti.

9 Která z následujících možností vystihuje TEXT 1?

- a) Lyrický text psaný prózou
- b) Epický text psaný prózou
- c) Lyrický text psaný ve verších
- d) Epický text psaný ve verších

10 Který z následujících rýmů se vyskytuje v TEXTU 1?

- a) střídavý
- b) sdružený
- c) obkročný
- d) přerývaný

11 Vypište z prvních dvou částí TEXTU 1 podstatné jméno, které má význam ženy, která lituje svých činů.

12 Vypište z třetí části TEXTU 1 všechny předložky.

SPRÁVNÉ ODPOVĚDI:

1 B

2 C

3.1 ANO (Plod žití suchý jen, jenž jako popel chutná, bez osvěžení trhala ze stromu času.)

3.2 NE

3.3 ANO (tmavý lesk)

3.4 NE

4 D

5.1 NE

5.2 ANO

5.3 NE

5.4 ANO

6 A

7 D

8 C

9 C

10 A

11 kajícnice

12 POD, Z, V, S

Praktické tipy na postup vyplňování DT (rozbor básní)

1. Nečtěte hned celou báseň a nesnažte se porozumět každému slovu!
2. Nejdřív si vždy přečtete otázku a možné odpovědi – možná nemusíte báseň vůbec číst celou a můžete odpovědět na otázku bez čtení básně.

Např. v příkladu otázek k básni O. Březiny *Moje matka* musíte nutně přečíst celou báseň a porozumět jejímu obsahu pouze pro zodpovězení otázek č. 6 a 8.

3. Vyhledávejte odpovědi přesně tam, kde mají být (v zadání nebo v odpovědích je často řečeno, o jakou část textu jde).

Např. otázka č. 7. Která z následujících možností nejlépe vystihuje dominantní motiv úseku podtrženého v TEXTU 1?

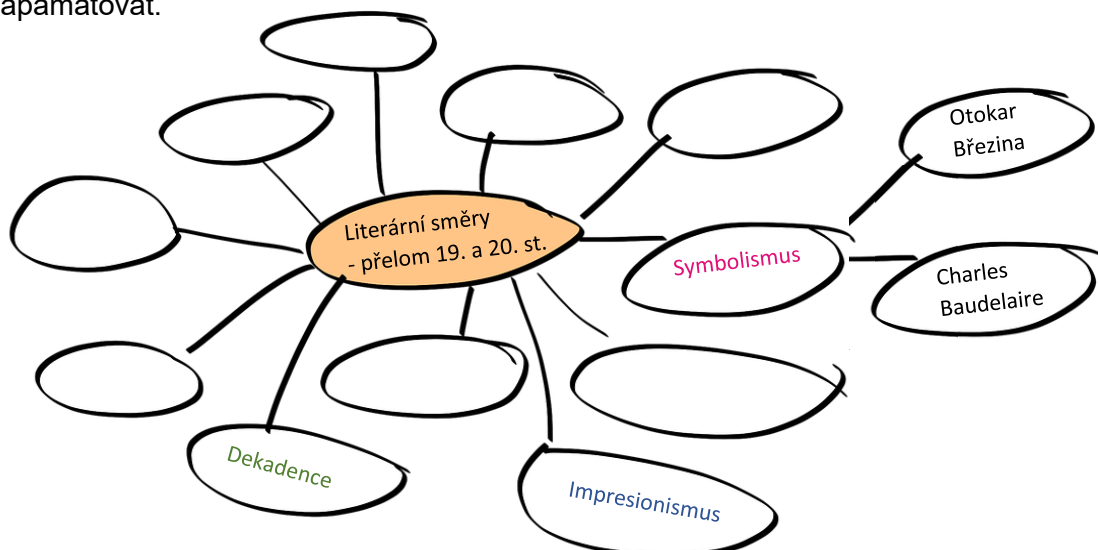
4. Snažte se zjednodušit si otázky/odpovědi tak, abyste jim rozuměli a správně dohledali (pište si do testového sešitu poznámky, které vám pomůžou).

Např.

Které z následujících tvrzení o TEXTU 1 je pravdivé?

a) Přirovnání se vyskytuje jak v první, tak v šesté části textu.	→	1. ANO 6. ANO
b) Přirovnání se nevyskytuje ani v první, ani v šesté části textu.	→	1. NE 6. NE
c) Přirovnání se vyskytuje v první části textu, v šesté části se nevyskytuje.	→	1. ANO 6. NE
d) Přirovnání se vyskytuje v šesté části textu, v první části se nevyskytuje.	→	1. NE 6. ANO

5. Používejte vylučovací metodu („Tohle určitě ne – škrtnu si to...“)
6. U otevřených otázek („Vypište...“) napište vždy jen daný počet slov, který je v zadání. Když napíšete více slov, zbytečně se vám počítají jako chyba a můžete přijít o body.
7. Když opravdu nevíte a nemáte čas, tipněte si odpověď
8. Procvičujte!
9. Snažte se naučit charakteristické rysy jednotlivých literárních směrů, skupin a proudů. Můžete si během studia na SŠ tvořit třeba **myšlenkové mapy** ke každému směru (kde budou i hlavní představitelé a jejich díla). Myšlenkové mapy vám pomůžou si informace lépe zapamatovat.

Obecné otázky využitelné pro práci s jakýmkoli úryvkem

(nutno vyučujícím vždy přizpůsobit vybranému úryvku – viz červený text)

POZOR: v DT se objevují buď TEXT 1 a TEXT 2 nebo jen VÝCHOZÍ TEXT, podle toho pak také vypadá zadání otázek - zde pracujeme se dvěma texty, proto v zadání píšeme TEXT 1

TEXT 1

(1)	
(2)	vložte vybraný úryvek
(3)	

TEXT 2

TROP/FIGURA – její definice/vysvětlení
--

Nabídka možných otázek dle DT:

1. Ve kterém z následujících úseků tučně vyznačených v TEXTU 1 se vyskytuje **trop/figura**?

- a)
- b)
- c)
- d)

2. Které z následujících tvrzení o TEXTU 1 je pravdivé?

- a) **Přirovnání** se vyskytuje jak v **první**, tak v **šesté** části textu.
- b) **Přirovnání** se nevyskytuje ani v **první**, ani v **šesté** části textu.
- c) **Přirovnání** se vyskytuje v **první** části textu, v **šesté** části se nevyskytuje.
- d) **Přirovnání** se vyskytuje v **šesté** části textu, v první **části** se nevyskytuje.

3. Které z následujících tvrzení o TEXTU 1 je pravdivé?

- a) V **první** sloce je personifikována **mříž**.
- b) V **druhé** sloce je personifikován **spánek**.
- c) Alespoň v jedné sloce je personifikován **měsíc**.
- d) Alespoň v jedné sloce je personifikováno **okno**.

4. Rozhodněte o každém z následujících tvrzení, zda odpovídá TEXTU 1 (A), či nikoli (N):

	A	N
3.1 V první sloce se vyskytuje metafora .	☐	☐
3.2 V páté sloce se uplatňuje personifikace .	☐	☐
3.3 V páté sloce se vyskytuje oxymóron .	☐	☐
3.4 Třetí a čtvrtá sloka jsou psány volným veršem .	☐	☐

5. Které z následujících tvrzení je pravdivé?

- a) TEXT 1 je ukázkou **dadaistické poezie**
- b) TEXT 1 je ukázkou **impresionistické poezie**
- c) V TEXTU 1 převažují znaky **poetismu**
- d) V TEXTU 1 převažují znaky **symbolismu**

6. Autorem výchozího textu je **autor**. Rozhodněte o každém z následujících tvrzení, zda je pravdivé (A), či nikoli (N):

	A	N
5.1 Autor bývá zařazován k tzv. generaci buřičů .	☐	☐
5.2 Autor tvořil ve stejné době jako Antonín Sova .	☐	☐
5.3 Básně Autora jsou charakteristické svou hravostí a radostí ze života .	☐	☐
5.4 Autor byl představitelem České moderny .	☐	☐

6 **Sbírka básní autora vznikala v letech 1956-1960. Který z následujících autorů napsal v té době alespoň jedno literární dílo?**

- a) Autor 1
- b) Autor 2
- c) Autor 3
- d) Autor 4

7 Která z následujících možností vystihuje TEXT 1?

- a) Text zachycuje atmosféru zahájení Pražského povstání v roce 1945.
- b) Text zachycuje události v roce 1918, které předcházely vzniku Československa.
- c) Text popisuje přípravu atentátu na zastupujícího říšského protektora Heydricha v roce 1942.
- d) Text popisuje demonstrace českého lidu v roce 1938, které reagovaly na podpis mnichovské dohody.

8 Které z následujících tvrzení nejlépe odpovídá TEXTU 1?

- a) Lyrický subjekt **vzpomíná na zemřelou matku a cítí se bez ní osaměle**.
- b) Lyrický subjekt **vypráví příběh ze života matky**.
- c) Lyrický subjekt oslavuje smrt a posmrtný život.
- d) Lyrický subjekt **se setkává se svojí matkou a obviňuje ji za svůj špatný život**.

9 Která z následujících možností nejlépe vystihuje dominantní motiv úseku **podtrženého** v TEXTU 1?

- a) **Obdiv k matčiny vlastnostem**
- b) **Očekávání vzniku nového života**
- c) **Pohrdání osobou matky a jejími vlastnostmi**
- d) **Ztotožnění a pokrevní pouto s mrtvou matkou**

10 Který z následujících motivů se nevyskytuje v prvních dvou slokách TEXTU 1?

- a) motiv **zrání**
- b) motiv **osamocení**
- c) motiv **ubohosti života**
- d) motiv **lidské chamtivosti**

11 Které z následujících tvrzení o TEXTU 1 je pravdivé?

- a) Vyskytuje se zde motiv **oslavy a radosti**.
- b) Vyskytuje se zde motiv **sebelásky**.
- c) Vyskytuje se zde motiv **smutku a osamělosti**.
- d) Vyskytuje se zde motiv **předstírané lítosti**.

12 Která z následujících možností jednoznačně odpovídá TEXTU 1?

- a) **Smrt je v textu pojímána jako jistota**.
- b) **Hřích je v textu pojímán jako přednost**.
- c) **Vina je v textu pojímána jako cosi okázalého**.
- d) **Bolest je v textu pojímána jako cosi ušlechtilého**.

13 Která z následujících možností vystihuje výchozí text?

- a) **óda**
- b) **sonet**
- c) **pásmo**
- d) **poema**

14 Která z následujících možností vystihuje TEXT 1?

- a) **Lyrický text psaný prózou**
- b) **Epický text psaný prózou**
- c) **Lyrický text psaný ve verších**
- d) **Epický text psaný ve verších**

15 Který z následujících rýmů se vyskytuje v TEXTU 1?

- a) **střídavý**
- b) **sdružený**
- c) **obkročný**
- d) **přerývaný**

16 Které z následujících tvrzení je pravdivé?

- a) TEXT 1 je epický, alespoň v jednom **čtyřverší** se vyskytuje rým **obkročný**.
- b) TEXT 1 je epický, alespoň v jednom **čtyřverší** se vyskytuje rým **přerývaný**.
- c) TEXT 1 je lyrický, alespoň v jednom **čtyřverší** se vyskytuje rým **obkročný**.
- d) TEXT 1 je lyrický, alespoň v jednom **čtyřverší** se vyskytuje rým **přerývaný**.

17 Vypište z prvních dvou částí TEXTU 1 **podstatné jméno, které má význam ženy, která lituje svých činů**.

18 Vypište z TEXTU 1 synonymum slova **nesmělost**.

19 Vypište z TEXTU 1 **přídavné jméno, které je v textu užito ve významu nemající dost síly bránit se**.

20 Vypište z TEXTU 1 **sloveso, které je v textu užito ve významu být na obtíž, překážet**.

21 Vypište z třetí části TEXTU 1 **všechny předložky**.